

‘הצלה מצויה התירו והצלה שאינה מצויה לא התירו’ — לפירוש רש"י, לא התירו נטילת כלי לצורך דבר שאינו ניטל, בהצלה שאינה מצויה. ואילו לפירוש הריב"א (בתוס'), אסרו לטרוח בהצלה שאינה מצויה אפילו לצורך דבר הניטל. וכתבו הטעם משום טירחה. והרמב"ן פרש הטעם שמתוך שאדם בהול על ממונו, אם נתיר לו לטרוח על הצלתו, עלול לעשות מלאכה גמורה, ויביא כלים דרך רשות הרבים להציל את ממונו. (וגם אפשר שיעבור על איסורים אחרים תוך כדי הצלתו — ע' תוס' להלן מג. סד"ה ושנ"י). (ולהצלה מצויה שלא אסרו — יש לומר משום שחשו חכמים להפסד המצוי. ולטעם הרמב"ן יש לומר עוד, שבהצלה מצויה אדם פחות בהול, שהרי חושב ומתכונן על כך מראש).

*

‘שאינו מן המוכן’ —

שאלה: למה שנו חכמים במשנה תמיד ‘שאינו מן המוכן’ ולא שנו שהוא מוקצה כמו שאמרו בגמרא? תשובה: שאלה גדולה שאלת, ודבר זה נוגע בעיקרי דיני מוקצה ואין כאן מקום לבאר, ואומר רק בקיצור כי יש לרקדק עוד למה אמרו ‘שאינו מן המוכן’ ולא ‘שאינו מוכן’ בקיצור? ונראה דהנה מוקצה פירושו שהוסר ונעתק מהשתמש בו, והוא נגזר ממלת קצה, שדבר שאינו רוצה להשתמש בו תשמיש הרגיל כי אם מכינו לתשמיש מיוחד, מניחו בקצה מיוחד, ועל כן נאמר גם כן בדבר שהוא מיוחד לעבודה זרה ‘מוקצה לעבודה זרה’, וכן מקום שמניחין התאנים להתיבש נקרא ‘מוקצה’ הצד”י בסגול, והנה דבר שהקצו אותו בידים ויחדו אותו לדבר מיוחד ולא רצו להשתמש בו בשבת ראוי לקרותו מוקצה ודבר שהכינו אותו בפירוש להשתמש בו בשבת ראוי לקרותו ‘מוכן’, אמנם דבר שלא הכינו בפירוש אלא דמסתמא דעתו להשתמש בו, ראוי לומר עליו שהוא מן המוכן דהיינו שסתמו כן הוא, אמנם דבר שלא הכינו ומסתמא אין דעתו להשתמש בו ראוי לומר עליו שאינו מן המוכן ועל פי הצעה זו צריך לבאר כל מקום במשנתנו, וכאן אין מקומו להאריך. (שו”ת ‘מלמד להועיל’ לרד”צ הופמן, ח”ג צג).

דף מג

‘רב יוסף אמר: היינו טעמא דרב חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו...’ — שלשה טעמים נאמרו באיסור זה: רש"י כאן מפרש, משום שנראה כקובע מקום לכלי ומחברו בטיט. ולהלן (קנז:): פרש"י, משום שנראה כסותר את הכלי בכך שמבטלו משימוש. והריב"א (כאן) כתב שאסרו חכמים על אדם לאסור בשבת כלים המותרים לו, כדי שלא למעט מכבוד שבת.

(בספר ‘מנחת שלמה’ (י, 1) כתב להסתפק במי שעבר ונתן כלי תחת התרנגולת, האם יש עליו חיוב לתקן איסורו ולסלק משם את הכלי קודם שייאסר, כי אפשר שעיקר האיסור כבר נעשה בשעת הנחת הכלי, ואין תיקון במה שיטלנו, או שמא כל עוד לא נאסר הכלי לא נגמר האיסור, וכמו המעמיד קדרה על האש שודאי חייב ליטלו קודם שיתבשל. [וכן מובא ספק זה בשמו ב’שמירת שבת כהלכתה’ (כב הערה לח), ושם העלה שמסתבר שאם הניח בשוגג, אין צריך ליטלו]. ונראה, אם כי לטעמים שכתב רש"י יש מקום לצדד שמא גורת חכמים היתה על פעולת הנחת הכלי גרידא, ושוב אין לה תיקון על ידי סילוק הכלי, אך לדברי הריב"א אין כאן לתא ד’מלאכה’ אלא שרצון חכמים שאדם לא יאסור את כליו עליו, ומסתבר שכל עוד לא נאסר הכלי, מוטל עליו לסלקו, כי התוצאה היא עיקר האיסור.

קלא

ואם ננקוט שצריך לסלקו, תתיישב בזה הערת התוס' (לעיל מג:): על לשון המשנה 'אם נתנוה מבעוד יום מותר' — מדוע נקט התנא לשון זה ולא באופן פשוט, מותר ליתן מבעוד יום. אך לפי האמור רמז לנו התנא בזה [לשיטת רב יוסף, ואפשר שגם רבי יצחק ועוד מודים לזה, כמוש"כ הראשונים] שרק אם נתן מבעוד יום מותר להשאירו שם, אבל אם נתן בשבת, מוטל עליו ליטלו קודם שייאסר הכלי מהשמן).

'נותנין כלי תחת הדלף בשבת — בדלף הראוי' — אבל אם כבר נתן וירד עליו הדלף, מותר לטלטלו עם המים המאוסים שבו, משום שהתירו לפנות 'גרף של רעי' בשבת כאשר הוא נמצא במקום ששיבת האדם קבועה שם. ואמנם לכתחילה אסור ליתן שם כלי, שהרי אין עושים גרף של רעי לכתחילה, והרי הוא צריך לכתחילה להחליט בדעתו שיהא מונח שם ולא יטלטלנו, נמצא שהוא מבטל כלי מהיכנו. (עפ"י שו"ע סוס"י שלא ומשנ"ב ובאה"ל).

ואולם דעת הטור להתיר אפילו לכתחילה ליתן כלי תחת הדלף שאינו ראוי — במקום שהאדם נמצא שם והוא מפריע לו, כדין 'גרף של רעי'. וכתב החי"א — אדם שבמקום צורך גדול יש לסמוך על דעה זו.

ויש לשאול על המנהג ליטול מים בבוקר לתוך כלי, והלא המים אינם ראויים לשימוש של כלום, שרוח רעה שורה עליהם, וכן מים אחרונים בסעודה ניטלים על כלי — אפשר משום שסומכים על שיטת הטור. ועוד נראה שאין נחשב 'אינו ראוי' אלא מים שהם מאוסים מצד עצמם או דבר שיש בו איסור מדרבנן להשתמש בו, אבל מי ניטלה אין עליהם איסור אלא משום רוח רעה, הלכך אינם בגדר 'אינו ראוי'. (עפ"י באור הלכה סוס"י שלא. וע"ע שמירת שבת כהלכתה פרק כב הערה כד).

'איתיביה... איתיביה...' — על ריבוי קושיות ותירוצים זהים בזה אחר זה — ע' 'מגדים חדשים' כאן, ובמובא ביוסף דעת — עבודה זרה מב.

'בעודן עליו בין השמשות' — בבאור דברי התוס', מתי נחשב 'אמר בידו אדם' ואינו מתקצה לכל היום, ומתי אומרים 'מיגו דאיתקצא...'. — ע' מנחת שלמה י,ב; יד,א; בית ישי יד; שו"ת שבט הלוי ח"ג לג.

'בצריך למקומו... הכא נמי בצריך למקומו. תא שמע פורסין מחצלות...' — כאן לא תרצו בשצריך למקומו של המחצלת, כי לא התירו אלא להניח כלים תחת הקורה וכדו' משום שהם כבר בידו, אבל לפרוס מחצלת לא התירו משום שכבר נטלם, כי טלטול לחוד ופריסה לחוד, ואין זו מתרת זו. (רמב"ן. וצריך לחלק בין פריסת מחצלת לסמיכת קורה שנשברה, שאינה נחשבת כדבר נפרד מן הטלטול).

'דאישתור מבנינא, דחזיין למיזגא עלייהו' — וכן הובא בשלחן ערוך (שח,יז). וצריך עיון בזמן הזה, הלא סתם לבנים המונחות בחוץ שנשארו מן הבנין, אינן עומדות לישב ולסעוד עליהן, אם כן הריהן מוקצות. (עפ"י שבט הלוי ח"ה מ,ג).

(ע"ב) 'לא נצרכא אלא לאותן שתי חלות. והא מוקצות נינהו?' — אף לפי מה שאנו נוקטים 'מוכן לכלבים הוה מוכן לאדם' (ביצה ו:), לכאורה יש לחלק בין דבר המוכן לכלבים מאליו, ובין דבר שהאדם הקצה בידים לאכילת בעלי חיים. (עפ"י חדושי בית מאיר)

‘אמר להו רב ששת: פוקן ואמרו ליה לרבי יצחק כבר תרגמא רב הונא לשמעתיך בבבל, דאמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל חי...’ — נראה לפרש: כבר תרגמה רב הונא דבריך לענין עשיית מחיצה בלבד, אבל לטלטל מותר אפילו לצורך דבר שאינו ניטל. (רא”מ הורביץ. וכן פסק הר”ף ועוד, שכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, דלא כרבי יצחק).

‘חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסין עליהן...’ — מבואר שמותר לאדם לפרוס בגד מעליו להגנה מפני החמה, כאשר הוא מחזיקו בידו. ואף על פי שהוא מתוח ומיועד לסכך — הואיל ואינו מניחו אלא אוחזו בידו — מותר. (עפ”י חזון איש נב,ב; תהלה לדוד — מובא בשמירת שבת כהלכתה טז הערה נג. וע”ע שו”ת אבני נור או”ח רכב).

ולפי זה מותר כמו כן לפרוס טלית ולהחזיקה בידים להגנה מפני הגשם. (וכגון בשעת קריאת התורה במקום שאינו מקורה, כגון בכותל המערבי). וכל שכן לפרוס טלית מעל חתן תורה מותר. (עפ”י ש”כ כד הערה כא. והביא מהגרשו”א שאינו דומה למטריה שאסורה בשבת — כי המטריה מהוה אהל גם ללא אחיזת האדם, ואחיזתו אינה מיועדת אלא לנשיאה, אבל כאן האחיזה בעצמה היא מהוה את האהל. עוד הביא שם שהקצות-השלחן הקשה על טעם זה, וכתב נימוק אחר לפריסת טלית מעל חתן תורה, שאינו נעשה להגנה אלא לכבוד. וכתב שם שלפי דבריו יהא אסור לפרוס טלית לצורך סיכוך, אפילו מחזיק בידיו. אך לכאורה זה נסתר מסוגיתנו. ול”מ לומר שרק לצורך המת התירו כאן לעשות כן).

‘היכא דאיכא ככר או תינוק כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דלית ליה’ — אבל המטה עצמה אינה מתירה את טלטול המת, לפי שהמטה טפלה ובטלה למת. (רש”ש, ע”ש ובגליון הש”ס). או בדרך זו: לא התירו אלא כאשר המוקצה נעשה בסיס לדבר המותר, שהרי יכול להסיר את ההיתר ואינו מסירו, הלכך נראה כאילו המוקצה טפילה לככר, ועיקר הטלטול לצורך הככר, וזה עדיף ממצב הפוך, שדבר המותר נעשה בסיס למוקצה. (ע’ חזון איש מז,כג). ודוקא ככר או תינוק אבל שאר כלים לא, שמא יאמרו שהם נקברים עמו, [שכן היו רגילים, לקבור כלי תשמישיו עמו, שלא יהנה אדם מהם], והרי הם אסורים בהנאה ובטלטול כמת עצמו כמבואר בסנהדרין (מה: תור”ד).

‘טלטול מן הצד’ — בבאר שיטות הראשונים והפוסקים בטלטול מוקצה מן הצד, ובטלטול בגופו שלא בידיו (ראה בסיכומים שבסוף הספר) — ע’ משנ”ב שח סקי”; חזון איש מז,יב; מנחת שלמה יד,ב; שבט הלוי ח”ח מט נ.

דף מד

הערות ובאורים בפשט

‘זהתניא מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ורבי שמעון מתיר? — התם קערה דומיא דנר הכא קערה דומיא דכוס’ — מבואר כאן שכמו לענין הכלי עצמו, כך גם לענין מותר השמן יש חילוק בין כלי קטן לגדול. ואף על פי שגם בנר קטן יתכן ולא תכבה האש עד שיכלה השמן, מכל מקום כיון שנותן דעתו אימתו יכבה, בגלל הנר עצמו, גם לשמן נותן דעתו, אבל בכלים גדולים שהוא מקצה דעתו מהם לגמרי, גם השמן מוקצה. (רמב”ן; רשב”א ועוד).

- עלי נענע (מנתה) — יש מחמירים שלא ליתנם בכלי שני חם (עפ"י משנ"ב ובאה"ל שיה, ד; שש"כ א,ג). ויש מתירים (הגר"ע יוסף והגר"צ אבא שאול שליט"א). וכן נתינת לימון בכלי שני — החזו"א (נב, יט) כתב להקל, ויש מחמירים (הגרשו"א, בשש"כ א,ג).
- ד. כלי שלישי — הפרי-מגדים (הובא במשנ"ב. וכן פסקו באגרות משה (או"ח ח"ד עד בישול טו), ובאור לציון ח"ב ל,ג) שבכלי שלישי יש להקל בכל אופן. ואולם דעת החזו"ן-איש (נ, יט) שמן הדין כלי שלישי שוה לכלי שני, (וכן נמצא בספר יראים — רעד. וכן מובא בשם הגריש"א והגר"ח ש שליט"א שטוב להחמיר בדבר), אלא שדברים שגם בכלי שני מחמירים בהם שלא מן הדין אלא מצד המנהג, כגון כשהיד נכזבת בו — בכלי שלישי יש להקל. (וכ"כ בשבט הלוי ח"ז מב,א). ובערוך-השלחן (שיח, כח) החמיר בעשיית תה בכלי שלישי, דלא כהמשנ"ב. (ונראה לכאורה שאף לשיטה המחמירה, שקיטת תה אינן מוקצות, שהרי ראיות הן לשימוש בכלי שלישי לפי הרבה דעות. וע' דברי חכמים 317).
- ה. יש שכתבו על פי הירושלמי, שבחום שהיד נכזבת בו, יש בישול אף בכלי שני. כן החמיר החיי-אדם ועוד. ומשמע באחרונים שיש להחמיר בדבר הגם שמצד הדין אין לחוש. (ע' משנ"ב שיח סקמ"ח; חזו"א נב, יט ועוד).
- ו. עירוני מכלי ראשון — לדעת רשב"ם ורשב"א (מבעלי התוספות) דינו ככלי שני. ולרבנו תם ור"י דינו ככלי ראשון. וכן נקטו האחרונים.
- יש שכתבו שהמערה מים חמים מכלי ראשון לתוך הכוס, יש לו להקפיד שתהא הכוס נגובה לגמרי, משום חשש בישול של הטיפות הנשארות בכוס. (ע' אג"מ או"ח ח"א סו"ס צג. ואולם בדיעבד לא נאסר בשתיה — שם ח"ד עד עמ' קלז). ויש שכתבו שאין צריך לנגבה מכל טיפה אלא מנערה ודיו. (עפ"י הרב מטשעביץ; שבט הלוי ח"ז מב, ב ועוד). ויש מקילים בדבר (הגרע"י שליט"א ועוד). ואם טפות המים שבכוס כבר נתבשלו, אפילו נצטננו, יש להקל (אג"מ או"ח ח"ד עד, עמ' קלז).
- ז. לדעת מהרש"ל יש להחמיר בדבר גוש, שיש בו משום בישול אפילו העבירוהו לכלי שני ולכלי שלישי. ודעת הש"ך והמגן-אברהם להחמיר בזה. ואילו מעיקר הדין נקט הרמ"א להקל. (ע' יו"ד צב, ז וע"ש בפ"ת בשם החת"ס).
- ובאופנים שאינם אסורים אלא מצד חומרה, יש להקל שלא לחוש לשיטה זו, וכגון מלח, שמעיקר הדין אין בו בישול בכלי ראשון שאינו על האש — מותר ליתנו על גבי דבר גוש בכלי שני. (ובכלי ראשון יש להחמיר, כנ"ל). וכן דבר לח שהוא מבושל, אפילו נצטנן לגמרי, יש להקל ליתנו על דבר גוש, כי אין להחמיר שתי חומרות גם יחד — לחוש לדעת מהרש"ל ולחוש לדעת הפוסקים שיש בישול אחר בישול בלח. ולכן מותר ליתן קטשופ בשבת על גבי בשר חם הנתון בכלי שני (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ד עד, עמ' קלד-ה).
- ח. מאכל שכבר נתבשל, לח או יבש, אין להחמיר בו ליתנו בכלי שני. אבל בעירוני מכלי ראשון יש להחמיר בדבר לח מבושל אם כבר נצטנן, אבל אם עדיין הוא חם במקצת מן הבישול — מותר (עפ"י משנ"ב, וכדעת הרמ"א. אבל להשו"ע יש בישול אחר בישול בלח).

דפים מב — מג

ס. א. האם כלי ניטל בשבת לצורך דבר שאינו ניטל?

שעה

ב. האם מותר לבטל כלי מהיכנו?

ג. שמן שנשף מן הנר בשבת — האם הוא מותר בטלטול?

ד. האם פירות טבל דינם כשאר 'מוקצה'?

ה. האם כוורת דבורים הינה 'מוקצה'?

א. רב חסדא אמר: מותר לכפות כלי על ביצה שנולדה בשבת, שלא תישבר. לפי הסבר רב יוסף סבר רב חסדא שמותר לטלטל כלי לצורך דבר שאינו ניטל. ולפי הסבר רבה התירו כן רק במקום הצלה מצויה, כגון כפיית ביצה על כלי, שכני אדם לא ישברוה בדריכתם, (אבל הצלה שאינה מצויה, לא התירו לייטול לצורך דבר שאינו ניטל, כגון ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה, שלא תטילנה במקום מדרון. רש"י. והתוס' פרשו מטעם אחר, משום שלא התירו לטרוח בהצלה שאינה מצויה, ואפילו לצורך דבר הניטל).

רבי יצחק אוסר לכפות כלי על ביצה שנולדה, שלדעתו אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל. ואולם אם כבר נטל הכלי לצורך מקומו והוא בידו, מותר לו להמשיך לטלטלו לצורך דבר הניטל. ומוזכרות בגמרא נפקותות נוספות; הבאת כלי כדי לקבל משקה טבל מחבית שנשברה; כפיית קערה על הנר שלא יאחז בקורה; הבאת ספסל לסמוך קורה שנשברה, ועוד — בכל אלו לרב חסדא מותר [לרבה — רק בהצלה מצויה, ולרב יוסף — אף בשאינה מצויה, ובתנאי שאינו מבטל הכלי מהיכנו, כדלהלן], ולרבי יצחק אסור אלא אם כן נטל הכלי לצורך מקומו.

א. הרי"ף ועוד ראשונים פסקו כרב חסדא, שהכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, וכהסבר רב יוסף ולא כרבה. ויש מן הראשונים שכתבו לחוש לדעת רבי יצחק.

יש שכתבו שאף על פי שלהלכה כלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל, דוקא כלי, אבל לא דברים אחרים, כגון עצים ואש ביום טוב לצורך ביעור חמץ שנמצא (ע' בשו"ת מהר"ם לובלין כ).

ב. התוס' צדדו לומר שבמקום הפסד מרובה מודה רבי יצחק שכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל.

ג. זה שהתירו בצריך למקומו, כתב הרמב"ן: דוקא בהנחת כלים גרידא, אבל פריסת מחצלת מעל מוקצה אסורה גם אם נטל המחצלת לצורך מקומה, כי הפריסה דבר אחר היא ולא הותרה אגב נטילתה.

ב. רב יוסף [בדעת רב חסדא] פירש דברי המשנה שאין נותנים כלי תחת הנר לקבל בו את השמן, משום שאסור לבטל כלי מהיכנו, כלומר לעשותו מוקצה בשבת, שלא יהא אפשר לטלטלו. וכן אסור ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה.

א. וכן הלכה, שאסור לבטל כלי מהיכנו, שכן נקטו בגמרא בכמה מקומות. ואפשר שגם ר' יצחק ורב הונא סוברים כן (עפ"י תוס' ועוד).

ב. טעם האיסור, משום שנראה כקובע לו מקום לכלי ומחברו בטיט (רש"י כאן), או משום שנראה כסותר את הכלי בכך שמבטלו משימוש (רש"י להלן קנ"ד): או משום שחכמים אסרו לאסור כלים המותרים כדי שלא למעט מכבוד שבת (ריטב"א).

ג. לדעת הרמב"ם ושאר פוסקים, אין ליתן כלי תחת הדלף שאינו ראוי, כי בכך הוא מבטל כלי מהיכנו. ודעת הטור להתיר. ויש לסמוך על כך לצורך גדול (עפ"י חיי אדם; באה"ל סוס"י שלח).

ואמרו בגמרא שאף על פי שאסור לבטל כלי מהיכנו, מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים שיעלו וירדו, הואיל והכלי לא נאסר בטלטול אלא בעוד האפרוחים עליו, אבל אם ירדו ממנו מותר בטלטול. התוס' (ד"ה בערוך) הוסיפו שאינו כמבטל כלי מהיכנו לפי שבידו להבריהם מעליו בכל שעה, לאפוקי דבר שהוא נאסר משום מוקצה ואין בידו להפקיע איסורו, אפילו אינו מוקצה לכל השבת — אסור. ואולם לא החליטו סברה זו — ע' בדבריהם בד"ה ושני. וע"ע בחדושי הרשב"א והר"ן. ובמקום הפסד מרובה, כתבו פוסקים, מותר לבטל כלי מהיכנו לשעה, אבל אם מבטלו לכל היום כולו — מחלוקת הפוסקים (ע' מגן אברהם רסו סק"ד; ובאה"ל שם; משנ"ב רסה, ג; חזו"א מא, ז; שש"כ כב הערה לה. וע"ש פרטים נוספים).

וכן מותר להביא כלי לקבל ניצוצות, ואינו מבטלו מהיכנו, לפי שניצוצות אין בהם ממש, ומותר ליטול את הכלי לאחר נפילת הניצוצות.

אבל אפר הניצוצות עצמם אסור בטלטול. מגן אברהם רסה סק"ו, והגיה ברש"י 'ליטלו' במקום 'ליטלו'. (ולפי"ז צריך להגיה כמו כן ברש"י להלן מז: ד"ה אין. אך אפשר שגם ללא הגהה כך כוונתו, ליטול על ידי טלטול הכלי).

ונתינת כלי תחת נר שעה או חלב הנוטף, להגן על השלחן וכדו' — יש סברה להתיר, לפי שאינו דומה לשמן שהוא חפץ בו ואינו רוצה לזרקו, אבל באלו הוא יכול ומוכן לנערם מיד מן הכלי (ע' משנ"ב רסה סק"ה. וצ"ע בשש"כ כב, כו).

ג. שמן הנוטף מן הנר בשבת — הרי הוא מוקצה. (מוקצה מחמת איסור, שהרי היה אסור בין השמשות להסתפק הימנו. ר"ן). ואם נטף לתוך כלי, אסור לטלטל את הכלי.

גם לרבי שמעון שאין לו 'מוקצה מחמת איסור', אסור לטלטל את השמן שנטף כל עוד הנר דולק, שאז השמן מוקצה למצוה, ובזה מודה רבי שמעון. אבל לאחר שכבה — מותר לשיטתו (עפ"י תוס'). מהרש"א כתב שלפי רבי שמעון השמן המטפטף, כל עוד הנר דולק, מותר בטלטול ואסור רק בהנאה לפי שהוקצה למצוה. ואילו הגרעק"א נקט שאסור אף בטלטול. וע' גם חזו"א מא, טז).

ד. פירות טבל מוקצים הם ואסורים בטלטול. (קכו:).

אמנם אמרו בגמרא, שהמניח כלי לקבל טבל אינו מבטל הכלי מהיכנו, לפי שהטבל מוכן הוא אצל שבת, וכל איסורו נובע רק משום האיסור שאסרו חכמים להפריש תרומות ומעשרות בשבת, אבל אם עבר ועישר — הפירות מותרים, ושונה הטבל משאר דברים המוקצים שמתוך שנתקצו בכניסת השבת נתקצו לכל היום — הלכך הכלי לא בטל מהיכנו באופן מוחלט (עפ"י הסבר התוס').

ה. מבואר בגמרא שכוורת דבורים, אם יש בה דבש (שאינו מחוסר רדייה. תוס') — אינה 'מוקצה'. אבל בימות הגשמים שאין בה דבש אלא אותן שתי חלות שמשאירים שם לפרנסת הדבורים — מוקצית היא. ואם חישב עליהן מבעוד יום לאכלן (הדבש צף שאינו צריך רדייה. תוס') — אינה 'מוקצה'. ולרבי שמעון בכל אופן אינה אסורה משום מוקצה, גם אם לא חישב על אכילת החלות. (ואולי אפילו אם אין בה שתי חלות. ע' גליון הש"ס).

דף מג

- סא. א. מת המוטל בחמה בשבת — מה יעשה בו?
ב. האם מצילים את המת מפני הדליקה בשבת?
ג. האם 'טלטול מן הצד' שמו טלטול אם לאו?

א. מת המוטל בחמה (ויש לחוש שמא ימהר להסריח) — אמר רב הונא: עושה לו מחיצה בשביל חי ולא בשביל מת. כיצד? אמר ר' שמואל בר יהודה, וכן שנה שילא מרי: באים שני בני אדם ויושבים בצדו. חם להם מלמטה — כל אחד מביא מטה ויושב עליה. חם להם מלמעלה — מביאים מחצלת ופורסים עליהם, ולאחר שהמחצלת פרוסה והם אווזים בה, כל אחד זוקף מטתו ומניח המחצלת עליה ונשמת והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאליה. (אבל לא התירו לבנות כדרך עשיית אהל, דפנות תחילה ואחר כך קירוי, וגם לא התירו להביא מלכתחילה מטות ומחצלת, כדי לעשות היכר בדבר. עפ"י רש"י ותוס').

אם מצוי שם ככר או תינוק [ובמקום שמותר לטלטל בו] — מניח אותם על המת ומטלטלו. ואם אין שם — רב יהודה אמר שמואל: הופכו ממטה למטה, שטלטול מן הצד אין שמו טלטול. ורב חנינא בר שלמיא בשם רב חולק.

הלכה כדברי האוסר (רש"י, ר"ף, תוס', רא"ש ועוד). והר"ז פסק לקולא.

ב. נחלקו תנאים האם מצילים את המת מפני הדליקה — תנא קמא אוסר ורבי יהודה בן לקיש אמר: שמעתי שמצילין. ופרשו בגמרא שאם יש שם ככר או תינוק — לדברי הכל מצילין, ומחלוקתם אמורה כשאין שם. ואפילו אם טלטול מן הצד בעלמא אסור, כאן התירו (לריב"ל), מתוך שאדם בהול על מתו, אם לא תתיר לו — יבוא לכבות [הלכך, אדם שנפלה עליו מפולת ונמצא שם מת, אין להמשיך לפקח מעליו את הגל אלא ישאירנו מונח עד צאת השבת. עפ"י יומא פה]. אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה בן לקיש, שמותר להצילו מפני הדליקה.

יש סוברים שלא התיר רבי יהודה בן לקיש אלא בטלטול מן הצד. (רבנו יונה. וכן דייק הר"ן בלשון הר"ף). ויש סוברים שמותר גם בטלטול רגיל. כן נראה מדברי רש"י (ר"ן), וכך הם דברי הרמב"ם. וכן דעת הר"ז והרמב"ן. וכן כתב הרא"ש, וקצת משמע מדבריו שאם אפשר בטלטול מן הצד — עדיף.

ג. נחלקו רב ושמואל האם טלטול מן הצד, כגון טלטול המת על ידי הפיכתו ממטה למטה, (ומרש"י משמע אף כשמטלטל הדבר בעצמו, אם הוא כלאחר יד הרי זה 'טלטול מן הצד'. ר"ן), שמו טלטול ואסור (רב), או אין שמו טלטול ומותר (שמואל).

כאמור, לדעת רוב הראשונים הלכה כרב שאסור. אלא שכתבו (על פי סתירת הסוגיות), שטלטול מן הצד לצורך דבר המותר — מותר, לא אסרו כאן אלא כשמטלטל לצורך המוקצה. עפ"י ר"ף, תוס' רמב"ן רא"ש ועוד. ואילו הר"ז פסק טלטול מן הצד לא שמיה טלטול. ואם מטלטל בגופו ולא בידו, מותר טלטול מן הצד אפילו לצורך המוקצה עצמו. רא"ש. ובאר החזו"א (מו"ב) דברי הרא"ש, דוקא באופן כזה שעיקר פעולתו אינה טלטול אלא דבר אחר, הגם שבתוך כך החפץ מיטלטל. ואולם שאר פוסקים אחרונים כתבו בדעת הרא"ש שטלטול בגופו שלא כדרך מותר בכל אופן.